

ARTYKUŁY RECENZYJNE

Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym
PL ISSN 1643-8191, t. 44 (1)/2018, s. 149–167



<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2018.008>

RADOSŁAW KRAJNIAK*

Itineraria Jagiellonów. Uwagi i uzupełnienia do kolejnych tomów serii**

W latach 2014–2016 opublikowane zostały trzy tomy serii „Itineraria Jagiellonów”, wydawanej przez Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk. O potrzebie opracowywania itinerariów, tej jakże ważnej pomocy warsztatowej, nie trzeba chyba nikogo przekonywać. O ważności tych zestawień i konieczności dalszych badań pisano już zresztą nie raz¹.

Seria „Itineraria Jagiellonów” zaprojektowana została przez Izabelę Skierską, a pierwszy tom autorstwa Grażyny Rutkowskiej poświęcony został itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka². Jako drugi tom posta-

* Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk Historycznych, Instytut Historii i Archiwistyki, ul. W. Bojarskiego 1, 87-100 Toruń, e-mail. radekkrajniak@gmail.com

** Stypendysta korzystający ze wsparcia finansowego Fundacji na rzecz Nauki Polskiej (FNP).

¹ Zob. ostatnio przede wszystkim P. Węcowski, *Polskie itineraria średniowieczne i nowożytne. Przegląd badań i propozycje badawcze*, „Studia Źródłoznawcze” 2000, t. 37, s. 13–48.

² G. Rutkowska, *Itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka 1440–1492*, Warszawa 2014, ss. 422 (Itineraria Jagiellonów, T. 1)

nowiono opublikować itinerarium króla Władysława Jagiełły, autorstwa Antoniego Gąsiorowskiego. Jest to drugie wydanie tej pracy, które zostało przez autora poprawione i uzupełnione. W przygotowaniu tej pozycji do druku uczestniczyła również Grażyna Rutkowska³. Jako trzeci tom serii, w 2016 roku opublikowane zostało natomiast itinerarium króla Aleksandra Jagiellończyka, które zestawiał Krzysztof Pietkiewicz⁴.

Uwagi i uzupełnienia, które chcę przedstawić w niniejszym tekście, zaprezentuję osobno dla każdego z wydanych tomów, w kolejności, w jakiej zostały opublikowane, a więc rozpoczynając od itinerarium Kazimierza Jagiellończyka, następnie Władysława Jagiełły, na itinerarium Aleksandra Jagiellończyka kończąc.

I

Opracowane przez G. Rutkowską itinerarium Kazimierza Jagiellończyka to owoc wieloletnich, żmudnych badań autorki, o czym świadczy już poprzedzający zestawienie obszerny, imponujący wykaz skrótów źródeł, literatury, instytucji i zespołów archiwalnych (s. 10–41), który, co ważne, zastępuje w tej pracy klasyczną bibliografię. Właściwe zestawienie poprzedzają jeszcze „Wstęp” (s. 42–46) oraz „Zasady wydania” (s. 47–58). Podkreślić wypada, że itinerarium obejmuje nie tylko lata królewskich rządów Kazimierza w Polsce, ale także okres jego władzy jako wielkiego księcia na Litwie. Itinerarium zestawione przez G. Rutkowską jest kontynuacją zaniechanych i niedokończonych badań, jakie prowadziła przez lata Irena Sułkowska-Kuraś (s. 43–46).

Zasady wydania nawiązują do tych, które zaproponował w latach siedemdziesiątych XX wieku, przy wydawaniu itinerarium Władysława Jagiełły, A. Gąsiorowski⁵. W wykazie najpierw podana jest data roczna, następnie

³ A. Gąsiorowski, *Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386–1434*, Warszawa 2015, ss. 172 (Itineraria Jagiellonów, T. II).

⁴ K. Pietkiewicz, *Itinerarium króla Aleksandra Jagiellończyka 1492–1506*, Warszawa 2016, ss. 217 (Itineraria Jagiellonów, T. III).

⁵ Zob. A. Gąsiorowski, *Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386–1434*, Warszawa 1972.

miejscowość, dalej ramowe daty pobytu i wreszcie daty dzienne wraz z informacjami źródłowymi potwierdzającymi pobyt. G. Rutkowska przytacza tu zarówno oryginały, kopie, streszczenia, odpisy czy regesty, czyniąc tym samym z zestawienia swoiste repertorium dokumentów, co w mojej ocenie jest chyba największym osiągnięciem badawczym autorki. W tej części dokładnie tłumaczy jak należy korzystać z tego naszpikowanego danymi i momentami rzeczywiście trudnego w korzystaniu zestawienia.

O czym wspomniałem już wyżej, autorka w swojej pracy dążyła do przytoczenia wszystkich możliwych oryginałów, kopii, streszczeń, odpisów i regestów dokumentów królewskich. W niniejszym artykule chciałbym zwrócić uwagę na źródła, które jednak umknęły autorce. Wyraźnie pragnę jednak zaznaczyć, że nie przynoszą one nowych, nieznanych Rutkowskiej miejsc pobytu Kazimierza Jagiellończyka, a są jedynie owymi kopiami itd., których treść zazwyczaj autorka знаła skądinąd. Pierwszymi takimi dokumentami są królewskie dyplomy wystawione 28 i 30 VIII 1447 roku w Piotrkowie. Pierwszy znajduje się w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku w jednym z kopiariuszy gospodarczych⁶, drugi zaś w tym samym archiwum w kopiariuszu ogólnym Drzewickiego⁷. Z kolei w tzw. kopiariuszu gospodarczym Drzewickiego odnajdujemy dokumenty Jagiellończyka wystawione 30 V 1448 roku w Lublinie⁸, 10 IV 1485 roku w Toruniu⁹ oraz 23 XII t.r. w Piotrkowie¹⁰. Informacje o tych dokumentach znajdujemy w inwentarzach sporządzonych przez Stanisława Librowskiego. Dokumenty wspomniane powyżej, jak i te, jakie wymienię w dalszej kolejności, pochodzą jednak z tomów inwentarza, których G. Rutkowska nie

⁶ S. Librowski, *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku*. Dział II. *Dokumenty w kopiariuszach*. T. 11. *Kopiariusz gospodarczy trzyczęściowy*, Włocławek 2002, s. 127–128, dokument 27.

⁷ Idem, *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku*. Dział II. *Dokumenty w kopiariuszach*. T. 1. *Kopiariusz ogólny Drzewickiego*, Włocławek 1999, s. 44, dokument 189.

⁸ Idem, *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku*. Dział II. *Dokumenty w kopiariuszach*. T. 2. *Kopiariusz gospodarczy Drzewickiego*, Włocławek 1999, s. 31, dokument 104.

⁹ Ibidem, s. 37, dokument 133.

¹⁰ Ibidem, s. 37–38, dokument 134.

wykorzystała, bądź wykorzystana niezbyt dokładnie. W kopiariuszach tych odnajdujemy jeszcze kilka dyplomów Kazimierza Jagiellończyka wystawionych w: Gnieźnie 15 V 1450 roku¹¹, Brześciu 31 X 1460 roku¹² i 9 VI 1466 roku¹³, Inowrocławiu 15 VII t.r.¹⁴, Toruniu 28 X t.r.¹⁵, Nowem 23 VII 1468 roku¹⁶, Piotrkowie 6 XI 1470 roku¹⁷, Kole 30 V 1474 roku¹⁸, Piotrkowie 30 VI t.r.¹⁹, Nowym Korczynie 13 VII 1475 roku²⁰, Malborku 12 VII 1476 roku²¹ i Piotrkowie 19 V 1488 roku²². Wskazać należy także nieodnotowany przez autorkę dokument królewski wystawiony 31 III 1487 roku w Kłodawie, który transumowany został przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Jana Latałskiego 25 I 1538 roku w Piotrkowie²³ oraz transumowany w 1553 roku dyplom Kazimierza Jagiellończyka wystawiony w Brześciu 31 X 1460 roku²⁴. Warto również zauważyć, że w zasobie włocławskiego archiwum diecezjalnego, w dokumentach króla Stefana z 1576 roku, oraz króla Jana Kazimierza z 1650 roku odnajdujemy także treść dokumentu Jagiellończyka wystawionego w Nieszawie 26 IX 1460 roku²⁵.

Nieuwzględnione przez G. Rutkowską dokumenty króla Kazimierza Jagiellończyka znajdujemy również w zasobie Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie. Odnaleźć tam można m.in. oryginały i odpisy

¹¹ Idem, *Inwentarz...*, Dział II., T. 11, s. 129, dokument 32.

¹² Idem, *Inwentarz...*, Dział II., T. 1, s. 45, dokument 195.

¹³ Ibidem, s. 46, dokument 197.

¹⁴ Ibidem, s. 46, dokument 198.

¹⁵ Idem, *Inwentarz...*, Dział II., T. 11, s. 134, dokument 43.

¹⁶ Idem, *Inwentarz...*, Dział II., T. 1, s. 46–47, dokument 199.

¹⁷ Ibidem, s. 47–48, dokument 205.

¹⁸ Idem, *Inwentarz...*, Dział II., T. 11, s. 136, dokument 48.

¹⁹ Idem, *Inwentarz...*, Dział II., T. 1, s. 48, dokument 207.

²⁰ Ibidem, s. 48, dokument 208.

²¹ Ibidem, s. 48, dokument 209.

²² Idem, *Inwentarz...*, Dział II., T. 11, s. 138, dokument 53.

²³ Idem, *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku*, T. 1: lata 1232–1550, Włocławek 1994, s. 256–257, dokument 480.

²⁴ Idem, *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku*, T. 2: lata 1551–1760, Włocławek 1995, s. 18–19, dokument 550.

²⁵ Ibidem, s. 44, dokument 599; s. 112, dokument 733.

sy dokumentów wystawionych przez króla 24 VI 1454 roku w Toruniu²⁶, 28 I 1455 roku w Brześciu²⁷, 5 V 1464 roku w Nowym Korczynie²⁸, 27 XI 1469 roku w Piotrkowie²⁹, 9 XI 1470 roku ponownie w Piotrkowie³⁰, oraz 3 III 1471 roku w Trokach³¹. Znajdują się tam również głównie odpisy dyplomów wystawianych na synodzie piotrkowskim 15 VII 1479 roku, które dotyczyły zatwierdzenia Mikołaja Tungena na biskupstwie warmińskim i zawarcia z nim pokoju³².

Warto również wskazać na nieznaną G. Rutkowskiej nowożytny odpis dokumentu wystawionego w Nowym Korczynie 20 XI 1478 roku, który odnaleźć możemy w Archiwum Państwowym w Toruniu wśród akt luźnych z Akt Miasta Torunia³³.

Odpisy dokumentów króla Kazimierza odnaleźć można także w zasobie Archiwum Diecezjalnego w Pelplinie, które nie zostało jednak prawdopodobnie odwiedzone przez autorkę. Znajdujemy tam trzy dokumenty Kazimierza, które zostały transumowane 6 VII 1526 roku w Gdańsku przez króla Zygmunta Starego. To dyplomy królewskie wystawione 27 VII 1457 roku w Malborku (z tego dnia G. Rutkowska nie odnotowuje żadnego dokumentu)³⁴, 25 IX 1466 roku w Toruniu³⁵ oraz 13 VII 1476 roku w Malborku³⁶.

²⁶ Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie (dalej cyt. AAWO), Archiwum Biskupie (dalej cyt. AB), D 1, fol. 28.

²⁷ Ibidem, k. 45r-v.

²⁸ Ibidem, Archiwum Kapituły (dalej cyt. AK), Ab 11/I, k. 22r-23v; Dokumenty Kapituły (dalej cyt. Dok. Kap.) T 1, s. 42-43.

²⁹ Ibidem, Dok. Kap. N 1a.

³⁰ Ibidem, AB, Eb 3.

³¹ Ibidem, AB, D 1, fol. 37.

³² Ibidem, AB, C 15, k. 13v-14r.; D 1, fol. 53; AK, Ab 1b, s. 91-92; Ab 11/I, k. 23v-24r; Dok. Kap. C 47, k. 1r; N 5; T 2/14.

³³ Archiwum Państwowe w Toruniu, Akta luźne z Akt Miasta Torunia, sygn. 9364, s. 77.

³⁴ Archiwum Diecezjalne w Pelplinie (dalej cyt. ADP), Diplomata et epistolae, Kl. Kartuzów, k. 2r-3r.

³⁵ Ibidem, k. 3r-4r.

³⁶ Ibidem, k. 4r-6r.

Uwagi wypada zgłosić również do stopnia wykorzystania i sposobu prezentacji źródeł z Archiwum Państwowego w Gdańsku i Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz w Berlinie-Dahlem. W pierwszym przypadku autorka nie zawsze była konsekwentna i niekiedy podawała sygnatury archiwalne z zespołu „Archiwum Miasta Elbląga”³⁷, w kilku jednak przypadkach odwołała się jedynie do regestów opublikowanych przez Erwina Volckamna³⁸. Szereg różnej wagi uzupełnień o materiał z archiwum gdańskiego możliwy jest obecnie dzięki opracowanemu przez Marcina Grulkowskiego, Beatę Możejko i Sobiesława Szybkowskiego katalogowi dokumentów i listów królów polskich ze zbiorów gdańskiego archiwum państwowego, która to pozycja ukazała się już jednak po opublikowaniu przez G. Rutkowską itinerarium Kazimierza Jagiellończyka³⁹. W przypadku

³⁷ Dotyczy to dokumentów królewskich datowanych na dzień 3 VII 1476 r., 11 III 1478 r., 11 V 1480 r., 19 II 1484 r. i 28 XII 1487 r. Zauważmy jednak, że w dodatkach obejmujących dokumenty mylnie datowane, autorka na s. 380–381, przywołując dokumenty z 3 VII 1476 r. i 19 II 1484 r. odwołuje się jedynie do regestów, nie podając sygnatur archiwalnych.

³⁸ E. Volckmann, *Katalog des Elbinger Stadtarchivs*, Elbing 1875. Dotyczy to dokumentów datowanych na dzień 6 VI, 24 i 29 VIII 1457 r.

³⁹ W itinerarium opracowanym przez G. Rutkowską brakuje m.in. sygnatur archiwalnych z działu 300D, obejmującego dokumenty i listy miasta Gdańska. Dotyczy to chociażby dokumentów wystawionych 22 I 1441 r. w Wilnie i 6 III 1454 r. w Krakowie, zob. *Katalog dokumentów i listów królów polskich z Archiwum Państwowego w Gdańsku (do 1492 roku)*, oprac. M. Grulkowski, B. Możejko, S. Szybkowski, Gdańsk 2014, s. 54, nr 13; s. 56–60, nr 16. Nieuwzględniona została również kopia dokumentu wystawionego w Toruniu 22 I 1455 r., którą odnaleźć możemy w księdze missivów Głównego Miasta Gdańska, zob. ibidem, s. 76–77, nr 31. Dzięki cytowanemu „Katalogowi” poznajemy też inne kopie ze wspomnianej książki oraz innych źródeł, w tym wspomnianego już wyżej działu 300D, których brakuje w itinerarium, a które niekiedy istotnie poszerzają wiedzę o dokumentach króla Kazimierza, zob. ibidem, s. 78–79, nr 33–34; s. 88–89, nr 44; s. 90, nr 46; s. 104–105, nr 58; s. 109–110, nr 63; s. 113–114, nr 66; s. 121–122, nr 75; s. 124–125, nr 77; s. 127–128, nr 80; s. 141, nr 95; s. 142–143, nr 97; s. 144–145, nr 100; s. 146–149, nr 102–105; s. 151–152, nr 108–109; s. 154–157, nr 112–113; s. 159–160, nr 115; s. 161–162, nr 117–118; s. 167–171, nr 124a–128; s. 178–179, nr 138; s. 183–184, nr 144–145; s. 198, nr 161; s. 199–200, nr 163; s. 203–205, nr 168–169; s. 205, nr 170; s. 223–226, nr 194–195; s. 227, nr 197; s. 242–248, nr 215–219; s. 249, nr 221; s. 252–254, nr 226–228; s. 262–264, nr 238; s. 274, nr 252; s. 277, nr 256; s. 295–296, nr 283; s. 337–338, nr 343; s. 341–342, nr 349; s. 357–360, nr 371–373; s. 390, nr 416.

archiwaliów berlińskich autorka de facto nigdy nie podaje sygnatur archiwalnych, a odsyła jedynie do wydawnictwa „Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum” opracowanego przez Ericha Joachima i Waltera Hubatscha⁴⁰.

W „Itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka” niestety nie w pełni wykorzystane zostały także tomy: 8, 9 i 10 „Hansisches Urkundenbuch”. Wśród publikowanych tam materiałów znajdujemy bowiem regesty, choć również i pełne edycje dokumentów królewskich, których nie odnajdujemy w pracy G. Rutkowskiej. To regesty dyplomów i dokumenty wystawione 15 V 1457 roku w Gdańsku⁴¹, 26 VIII 1457 roku w Malborku⁴², 14 VI 1465 roku w Krakowie⁴³, 2 III 1473 roku w Trokach⁴⁴, 31 III 1474 roku w Nowym Mieście Korczynie⁴⁵, 5 V 1476 roku w Malborku⁴⁶, 27 XI 1477 roku w Krakowie⁴⁷, 27 IV 1481 roku w Wilnie⁴⁸, 8 I 1482 roku w Wilnie⁴⁹ oraz 26 II 1483 roku w Grodnie⁵⁰.

Dążąc do jak najpełniejszego przedstawienia wszystkich dokumentów Kazimierza Jagiellończyka, G. Rutkowska odwołała się także do materiałów proveniencji papieskiej publikowanych w „Repertorium Germanicum” oraz w „Bullarium Poloniae”, nie wykorzystując jednak wszystkich dostępnych tam wzmianek źródłowych poświęconych temu królowi⁵¹.

⁴⁰ Wyjątek stanowi dokument z 19 X 1466 r., gdzie autorka podała sygnaturę z archiwum berlińskiego (nie rozwiązując jednak nigdzie zastosowanych skrótów), nie odwołując się z kolei do regestu opublikowanego w „Regesta historico-diplomatica...” (zob. s. 210).

⁴¹ *Hansisches Urkundenbuch*, Bd. 8, bearb. v. W. Stein, Leipzig 1899, nr 563.

⁴² *Ibidem*, nr 626.

⁴³ *Ibidem*, Bd. 9, bearb. v. W. Stein, Leipzig 1903, nr 173.

⁴⁴ *Ibidem*, Bd. 10, bearb. v. W. Stein, Leipzig 1907, nr 188.

⁴⁵ *Ibidem*, nr 292.

⁴⁶ *Ibidem*, nr 482.

⁴⁷ *Ibidem*, nr 602.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 558–559, przypis nr 2.

⁴⁹ *Ibidem*, nr 946.

⁵⁰ *Ibidem*, nr 1046.

⁵¹ Autorka przywołała tylko dwa źródła z 27 XI i 30 XII 1451 r., publikowane w szóstych tomach *Bullarium Poloniae* i *Repertorium Germanicum* (s. 108–109). W obu wydawnictwach udałooby się wydobyć dużo więcej informacji, niż tylko te wskazane przez G. Rutkowską. Przykładem choćby kierowane do papieża dwie supliki Kazimierza da-

W zestawieniu opracowanym przez G. Rutkowską zabrakło, niestety, także dokumentu wystawionego przez króla Kazimierza 30 III 1485 roku w Toruniu. Jego treść znamy z niewykorzystanej przez autorkę pracy Bolesława Ślaskiego, który przed ponad stu laty zebrał materiały źródłowe poświęcone miastu Puck i ziemi puckiej⁵².

W recenzowanej pracy udało się wychwycić również inne drobne usterki. Mały błąd wkraść się np. do wykazu skrótów i zapisu bibliograficznego pracy Wioletty Zawitkowskiej i Władysława Piotra Wlazłaka. Tekst tych autorów ukazał się bowiem w czasopiśmie „Średniowiecze polskie i powszechne” a nie „Społeczeństwo polskie i powszechne” (s. 38). W przypisie 190 na stronie 86, G. Rutkowska napisała również, powołując się na Długosza, że król Kazimierz Jagiellończyk wysłał z Litwy posłów na kapitułę katedralną do Gniezna, choć zapewne autorka miała na myśli kapitułę generalną. Literówki przytrafiły się poza tym na s. 103, gdzie zamiast Puzdry widnieją „Puzdy” oraz na s. 112 w przypisie 406 i s. 164 w przypisie 794, gdzie zamiast indycja napisano „indycja”. Niewątpliwie przez pomyłkę na s. 142 w przypisie 635 pojawiła się również informacja, że Włodek z Danaborza kasztelanem nakielskim miał być do 1367 roku zamiast do 1467 roku. Regest dokumentu z 15 VI 1465 roku, na który powołuje się autorka, został opublikowany natomiast w piątym tomie „Hanserecesse” pod numerem 669 a nie 699. Niewielkimi pomyłkami jest także błędna sygnatura dokumentu z Archiwum Państwowego w Gdańsku na s. 283⁵³, jak również nazwanie na s. 289 wielkiego mistrza Truchsessa Mikołajem zamiast Marcinem. Na s. 162 błędnie podano poza tym zakres stron, na których opublikowany został przez S. Szybkowskiego dokument z 22 XII

towane na dzień 21 X 1455 r., oraz kolejne z 30 X i 18 XII t.r. zob. *Bullarium Poloniae litteras apostolicas aliaque monumenta Poloniae Vaticana continens*, t. 6 (1447–1464), ed. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, cooperantibus P. Sczaniecki, M. Kowalczyk, Romae-Lublini 1998, nr 955–956, 968, 986.

⁵² B. Ślaski, *Materiały i przyczynki do dziejów nadmorskiego miasta Pucka oraz dawnej ziemi Puckiej*, Warszawa 1916, s. 6. Warto wspomnieć, że w 1930 r. ponownie opublikował ten dyplom Alfred Świerkosz, zob. idem, *Z wybrzeża polskiego. Puck. Zarys monograficzny z ilustracjami*, Puck 1930, s. 133–134.

⁵³ Jest „APG 300D/2 19”, a powinno być „APG 300D/2 192”.

1457 roku (powinny być s. 314–316). Tego typu drobnych potknięć widzimy w pracy jeszcze kilka⁵⁴.

Do itinerarium dołączony został także alfabetyczny spis nazw topograficznych oraz dodatki, które obejmują dokumenty mylnie datowane, przekazy źródłowe nieuwzględnione w itinerarium, rzekome dokumenty Kazimierza Jagiellończyka, dokumenty wystawione w jego imieniu oraz dokumenty podejrzane i falsyfikaty. Do tej części jedna uwaga. Na s. 373 jako rzekoma data wystawienia dokumentu królewskiego w Wilnie powinna być odnotowana data 23 IV a nie 28 IV 1454 roku. Książkę G. Rutkowskiej kończą wreszcie streszczenia w języku niemieckim i angielskim oraz ośmiostronicowa mapa zatytułowana „Miejsca pobytu Kazimierza Jagiellończyka”.

II

Przechodząc do omówienia wydanego jako drugi tom serii, itinerarium króla Władysława Jagiełły (wyd. 2), opracowanego przez A. Gąsiorowskiego, należy zwrócić uwagę już na wstępie, że w stosunku do wydania pierwszego dodane zostało streszczenie w języku angielskim, ale przede wszystkim dołączono tekst A. Gąsiorowskiego pt. „Święta Pańskie w praktyce objazdów króla Władysława Jagiełły”, który jako artykuł publikowany był już w 1997 roku⁵⁵. W prezentowanym tomie nowe informacje, czyli te, których zabrakło w wydaniu pierwszym, opatrzone zostały gwiazdką. Ponowne opublikowanie itinerarium Władysława Jagiełły to niewątpliwie dobry pomysł, jednak podobnie jak w stosunku do tomu pierwszego wy-

⁵⁴ Dotyczy to chociażby przypisu 1344 na s. 246, gdzie pomyłkowo błędnie podano numery kart z Metryki Koronnej (k. 131v-1322), s. 247, gdzie powołując się na Długosza, również podany został błędny zakres stron (s. 299–3000), czy też s. 252, gdzie zamiast 12 XII zapisano 12 XIII. Wcześniej, na s. 130 błędnie zaznaczono również, że regest dokumentu z dnia 5 VI 1454 r. został przez P. Simsona opublikowany na s. 124, podczas gdy znajduje się na s. 120.

⁵⁵ Zob. A. Gąsiorowski, *Święta Pańskie w praktyce objazdów króla Władysława Jagiełły*, [w:] *Europa Środkowa i Wschodnia w polityce Piastów*, red. K. Zielińska-Melkowska, Toruń 1997, s. 291–301.

pada zgłosić kilka uwag. Pierwsza dotyczy, identycznie jak w przypadku opracowania autorstwa G. Rutkowskiej, niepodawania sygnatur archiwaliów berlińskich, a jedynie odwoływania się, choć również nie zawsze, do wspomnianych wyżej regestów autorstwa Joachima i Hubatscha⁵⁶. Od razu wspomnijmy, że pominięte zostały np. regesty poświadczające pobyt króla 10 VI 1405 roku w Toruniu⁵⁷. Autor nie odnotował poza tym w swoim wykazie tych dokumentów Władysława Jagiełły z zasobu archiwum w Berlinie, które były widymowane. Dotyczy to chociażby dokumentów królewskich, wystawionych w Koszycach 8 i 24 V 1419 roku, które widymowane były następnie w czerwcu t.r. w Toruniu i Rogóźnie⁵⁸, czy też dokumentów wystawionych 23 V 1404 roku w Raciążku, widymowanych kolejno 23 IV 1410 roku, 1 VI 1414 roku, 9 VIII 1419 roku oraz 10 V i 4–5 XI 1421 roku⁵⁹. Wspomnianego już 23 IV 1410 roku opaci oliwki i pelpliński w Malborku⁶⁰, a 9 VIII 1419 roku, biskup pomezkański

⁵⁶ Zupełnym wyjątkiem jest podanie sygnatury archiwum w Berlinie na s. 75 i 97; w obu wypadkach autor nie odwołał się jednak tym razem do regestów tych dokumentów. Archiwalia berlińskie A. Gąsiorowski cytuje jeszcze na s. 59 i 115–116 zaznaczając, że są to informacje od A. Szwedy, a także na s. 117 zastrzegając, że jest to informacja od S. Polechowa.

⁵⁷ Zob. *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525* (dalej cyt. Regesta), P. 1: *Index Tabularii Ordinis S. Mariae Theutonicorum Regesten zum Ordensbriefarchiv*, vol. 1 (1198–1454), bearb. v. E. Joachim, W. Hubatsch, Göttingen 1948, nr 807; Regesta, P. 2: *Regesta Privilegiorum Ordinis S. Mariae Theutonicorum, Regesten der Pergament-Urkunden aus der Zeit des Deutschen Ordens*, bearb. v. E. Joachim, W. Hubatsch, Göttingen 1948, nr 1541–1543. Co ciekawe, numery tych regestów wymienione zostały w pierwszym wydaniu itinerarium z 1972 r.

⁵⁸ Zob. Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz Berlin-Dahlem (dalej cyt. GStA PK), XX. Hauptabteilung (dalej cyt. XX. HA), Pergamenturkunden (dalej cyt. Perg.-Urk.), Schieblade (dalej cyt. Schiebl.) 65 Nr. 28; 65 Nr. 33; 65 Nr. 34; 65 Nr. 35; por także regesty: Regesta, P. 2, nr 1960–1961, 1959.

⁵⁹ Zob. GStA PK, XX. HA, Perg.-Urk., Schiebl. 62 Nr. 6; 62 Nr. 16; 62 Nr. 14; 62 Nr. 12–13; 62 Nr. 15; 53 Nr. 12; 62 Nr. 17; por także regesty: Regesta, P. 2, nr 1655–1656, 1811, 1983, 1987, 2080, 2104, 2135.

⁶⁰ Zob. GStA PK, XX. HA, Perg.-Urk., Schiebl. 62 Nr. 16; regest publikowany w Regesta, P. 2, nr 1656 nie informuje o dokumencie Jagiełły z 1405 r.

Gerhard na zamku w Prabutach⁶¹, widymowali również dyplom Jagiełły z 10 VI 1405 roku⁶². Inny dokument króla Władysława, wystawiony 24 VI 1405 roku w Łądzie, widymowali kolejno biskup pomezński Johann, 5 V 1412 roku w Malborku⁶³ oraz jego następcą, biskup Gerhard, 9 VIII 1419 roku w Prabutach⁶⁴. 8 X 1419 roku widymowany został również dokument królewski wystawiony 12 IX t.r. w Nowym Sączu⁶⁵. Wśród licznych dokumentów widymowanych 10 V 1421 roku w Prabutach przez biskupa pomezńskiego Gerharda, odnajdujemy m.in. dyplom Władysława Jagiełły wystawiony 9 VIII 1420 roku w Radoszycach⁶⁶.

A. Gašiorowski, inaczej niż w pierwszym tomie G. Rutkowska, bardzo często nie decydował się poza tym na zaznaczanie miejsca obecnego przechowywania oryginałów dokumentów i w sytuacji, gdy dokument był już publikowany, odwoływał się tylko do edycji. Wielokrotnie nie przytaczał więc znanych regestów i kopii dokumentów królewskich. Nie podał chociażby regestu dokumentu z dnia 30 VII 1410 roku, który opublikował E. Volckmann⁶⁷. Mało dokładnie wykorzystany został przez autora także pierwszy tom „Acten der Ständetage Preussens”. Próżno szukać bowiem w itinerarium informacji o publikowanych tam dokumentach Jagiełły m.in. z 22, 23, 26, 28 i 30 VII, 5 i 7 VIII oraz 7 X 1410 roku⁶⁸. Nie

⁶¹ Zob. GStA PK, XX. HA, Perg.-Urk., Schiebl. 62 Nr. 13; por. regest: Regesta, P. 2, nr 1987.

⁶² Dokument ten widymowany został też 3 XII 1424 r., zob. Regesta, P. 2, nr 2216.

⁶³ Zob. GStA PK, XX. HA, Perg.-Urk., Schiebl. 46 Nr. 10; por. regest: Regesta, P. 2, nr 1728.

⁶⁴ Zob. GStA PK, XX. HA, Perg.-Urk., Schiebl. 46 Nr. 14; por. regest: Regesta, P. 2, nr 1993.

⁶⁵ Zob. GStA PK, XX. HA, Perg.-Urk., Schiebl. 65 Nr. 40; por. regest: Regesta, P. 2, nr 2006.

⁶⁶ Zob. GStA PK, XX. HA, Perg.-Urk., Schiebl. 65 Nr. 50; por. regest: Regesta, P. 2, nr 2083.

⁶⁷ E. Volckmann, *Katalog...*, s. 26.

⁶⁸ *Acten der Ständetage Preussens unter der Herrschaft des Deutschen Ordens*, hrsg. v. M. Toeppen, Bd. 1, Leipzig, 1874, s. 141–142, nr 93; s. 143–146, nr 96–99; s. 148–149, nr 101–102; s. 153–154, nr 106. Poza tym dokument z 13 X 1410 r., przy którym Gašiorowski odwołuje się do tego wydawnictwa, publikowany jest tam na s. 155–156, a nie jak podaje autor, tylko na s. 156, dyplom wystawiony 1 V 1413 r. w Koninie na

w pełni wykorzystane zostały w pracy także wydawnictwa źródłowe grupujące dokumenty proveniencji inflanckiej. Jako przykład możemy podać nieodnotowane w itinerarium dokumenty króla Władysława wydane pod Służewem 21 I 1411 roku, w Brześciu w dniach 25–26 IV 1418 roku, oraz w Inowrocławiu 28 V t.r., które jeszcze w XIX wieku opublikowane zostały przez Friedricha Georga von Bunge w czwartym i piątym tomie „Liv-, Est- und kurländisches Urkundenbuch”⁶⁹.

Niestety, zupełnie pominięty został opracowany przez Andrzeja Radziwińskiego i Janusza Tandackiego „Katalog dokumentów i listów królewskich z Archiwum Państwowego w Toruniu”, w którym znalazły się rejestry dokumentów Jagiełły wydanych 16 V 1393 roku w Łęczycy, 14 XI 1402 roku w Nowym Mieście Korczynnie, a także trzy inne trudne w datowaniu dokumenty królewskie wystawione między 1386 a 1434 rokiem w Sieradzu, Wieluniu i Radziejowie⁷⁰. A. Gąsiorowski ani razu nie podał poza tym sygnatury archiwalnej z Archiwum Państwowego w Toruniu. Nie przywoływał również sygnatur archiwalnych dokumentów przechowywanych w Archiwum Państwowym w Gdańsku, cytując jedynie opracowany niedawno przez badaczy gdańskich katalog przechowywanych tam dokumentów i listów królewskich⁷¹. Sporym uchybieniem we wznowionym itinerarium Władysława Jagiełły jest także podawanie nieaktualnych już sygnatur dokumentów przechowywanych w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku. Nowe sygnatury wraz z datami wystawienia dokumentów królewskich prezentuję w poniższym zestawieniu.

s. 221–222, a nie tylko na s. 221 (tu wyjątkowo podany został także numer), a dokument z 14 VI 1413 r. znajduje się tam na s. 225–226, a nie na s. 225.

⁶⁹ *Liv-, Est- und kurländisches Urkundenbuch nebst Regesten*, hrsg. von F. G. von Bunge, Abt. 1, Bd. 4, Reval 1859, nr MDCCCLXVIII; Abt. 1, Bd. 5, Riga 1867, nr MMCCXXIII-MMCCXXIV, MMCCXLIV.

⁷⁰ Zob. A. Radziwiński, J. Tandacki, *Katalog dokumentów i listów królewskich z Archiwum Państwowego w Toruniu (1345–1789)*, Warszawa 1999, s. 5–7, nr 10–14.

⁷¹ *Katalog dokumentów i listów królów polskich z Archiwum Państwowego w Gdańsku...*, s. 45–53, nr 3–11. Zauważmy w tym miejscu, że na s. 52 itinerarium A. Gąsiorowski, zapewne przez pomyłkę, zacytował dokument nr 1 z powyższego katalogu, choć powinien cytować nr 3.

Sygnatury podane w „Itinerarium”	Aktualne sygnatury archiwalne
17 IV 1404 r. – ADWł 199	17 IV 1404 r. – ADWł 212 ¹
5 V 1409 r. – ADWł 67	5 V 1409 r. – ADWł 219
4 VIII 1418 r. – ADWł 2	4 VIII 1418 r. – ADWł 230
4 VIII 1418 r. – ADWł 15	4 VIII 1418 r. – ADWł 229
16 IV 1424 r. – ADWł 34	16 IV 1424 r. – ADWł 240
16 III 1431 r. – ADWł 865	16 III 1431 r. – ADWł 264 ²
31 I 1433 r. – ADWł dok. niesygn. ³	31 I 1433 r. – ADWł 266
25 VI 1433 r. – ADWł dok. niesygn. ⁴	25 VI 1433 r. – ADWł 268

¹ W Archiwum Diecezjalnym we Włocławku znajduje się pod sygnaturą nr 213 również drugi egzemplarz tego dokumentu, zob. S. Librowski, *Inwentarz...*, T. 1, s. 119, dokument 213.

² Treść tego dokumentu znana jest również z dyplomu króla Kazimierza Jagiellończyka znajdującego się w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku pod sygnaturą nr 297.

³ Dokument ten znany był tak naprawdę wcześniej pod sygnaturą ADWł 596.

⁴ Dokument ten znany był tak naprawdę wcześniej pod sygnaturą ADWł 152.

Pozostając jeszcze przy uwagach dotyczących wykorzystania zasobu włocławskiego archiwum diecezjalnego odnotować należy, że A. Gąsiorowski nie podał sygnatur archiwalnych dokumentów Władysława Jagiełły wystawionych 8 IV 1407 roku w Radziejowie⁷² oraz 12 VII 1408 roku w Koninie⁷³. Zabrakło również informacji, że w przechowywanym we Włocławku dokumencie króla Kazimierza Jagiellończyka z 26 IV 1458 roku transumowany został dyplom króla Władysława wystawiony 31 I 1433 roku w Krakowie⁷⁴, a w innym dokumencie Kazimierza Jagiellończyka z 14 V 1467 roku, transumowany został kolejny dokument Jagiełły wystawiony w Jedlni 9 II 1418 roku⁷⁵. Przyglądając się zasobowi włocławskiego ar-

⁷² Zob. S. Librowski, *Inwentarz...*, T. 1, s. 120–121, dokument 216. Treść tego dokumentu znana jest również z dyplomu króla Zygmunta III z 1615 r., zob. idem, *Inwentarz...*, T. 2, s. 80–81, dokument 668.

⁷³ Idem, *Inwentarz...*, T. 1, s. 121–122, dokument 218.

⁷⁴ Idem, *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku. Dokumenty samoistne*, T. 6: lata 1856–1974, uzupełnienie z lat 1467–1799, kopie zwykłe z lat 1236–1878, Włocławek 1997, s. 130–131, dokument 3143.

⁷⁵ Idem, *Inwentarz...*, T. 1, s. 182–183, dokument 329.

chiwum diecezjalnego zauważamy także, że w dokumencie biskupa włocławskiego Macieja Drzewickiego z 12 I 1519 roku transumowany został dokument króla Władysława wystawiony w Łęczycy 4 VIII 1418 roku⁷⁶, dalej, że w dokumentach króla Zygmunta z 3 III 1544 roku transumowane zostały dokumenty Władysława Jagiełły wystawione 5 V 1409 roku w Brześciu i 4 VIII 1418 roku w Łęczycy⁷⁷ oraz, że z dokumentu króla Stefana z 5 II 1578 roku dowiadujemy się o dyplomie wystawionym przez Jagiełłę w Gębicach 29 V 1428 roku⁷⁸. O wystawionych przez Jagiełłę dokumentach informują również źródła z XVIII wieku, czego przykładem jest dyplom króla Władysława z 21 III 1418 roku, który wystawiony został w Brodni, a o którym wspominają akta sieradzkiego urzędu grodzkiego z 1750 roku⁷⁹. Autor nie odnotował poza tym niemal żadnego dokumentu króla Władysława, które wcale licznie zachowały się w kopiarzach włocławskiego archiwum⁸⁰, choć znał oczywiście te dokumenty i daty ich wystawienia skądinąd. Wymieniając nieodnotowane dokumenty chronologicznie, są to dyplomy wystawione: 31 VII 1390 roku w Krakowie⁸¹, 6 IX t.r. w Sandomierzu⁸², 17 IV 1404 roku w Inowrocławiu⁸³, 5 V 1409 roku

⁷⁶ Ibidem, s. 230, dokument 427.

⁷⁷ Ibidem, s. 270–271, dokumenty 510–511.

⁷⁸ Idem, *Inwentarz...*, T. 2, s. 48–49, dokument 608. O tym dokumencie dowiadujemy się jeszcze z treści dyplomu króla Zygmunta III z 1593 r., zob. ibidem, s. 61, dokument 632, oraz dokumentu króla Władysława IV z 1633 r., zob. ibidem, s. 101, dokument 710.

⁷⁹ Idem, *Inwentarz...*, T. 6, s. 217–218, dokument 3308.

⁸⁰ Autor cytował jedynie dokumenty z kopiarzy, które zostały wystawione 17 VIII 1424 r. w Radoszycach (s. 102) i 25 VI 1433 r. w Kole (s. 123).

⁸¹ S. Librowski, *Inwentarz...*, Dział II, T. 2, s. 26, dokument 77.

⁸² Ibidem, s. 26, dokument 78.

⁸³ Idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 1, s. 39, dokument 166; zob. też idem, *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku*. Dział II. *Dokumenty w kopiarzach*. T. 4. *Kopiarz kan. P. Piotrkowskiego z 1551 roku*, Włocławek 2000, s. 53, dokument 185; idem, *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku*. Dział II. *Dokumenty w kopiarzach*. T. 5. *Kopiarz ogólny, wykonany w drugiej połowie XVI wieku*, Włocławek 2000, s. 81, dokument 276; idem, *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku*. Dział II. *Dokumenty w kopiarzach*. T. 6. *Kopiarz ogólny, wykonany w trzecim ćwierćwieczu XVI wieku*, Włocławek 2001, s. 71, dokument 234; idem, *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we*

w Brześciu⁸⁴, 4 VIII 1418 roku w Łęczycy⁸⁵, 29 VII 1423 roku w Przedborzu⁸⁶, 16 IV 1424 roku w Brodni⁸⁷, 17 VIII t.r. w Radoszycach⁸⁸, 17 V 1430 roku w Brześciu⁸⁹, 31 I 1433 roku w Krakowie⁹⁰ i 25 VI t.r. w Kole⁹¹.

Autor nie podjął się poza tym prób, inaczej niż G. Rutkowska o czym pisałem powyżej, wyłuskania informacji o dokumentach Władysława Jagiełły ze źródeł proveniencji papieskiej.

Włocławku. Dział II. Dokumenty w kopiariuszach. T. 7. Kopiariusz ogólny, zwany królewskim, Włocławek 2001, s. 66, dokument 187.

⁸⁴ Idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 1, s. 39–40, dokument 167; zob. też idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 4, s. 54, dokument 188; idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 5, s. 82, dokument 280; idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 6, s. 72–73, dokument 238; idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 7, s. 67, dokument 190.

⁸⁵ Idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 1, s. 40, dokument 171; zob. też idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 4, s. 55, dokument 193–194; idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 5, s. 83–84, dokument 285; idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 6, s. 74–75, dokument 244; idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 7, s. 68–69, dokument 194; idem, *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku. Dział II. Dokumenty w kopiariuszach. T. 9. Kopiariusz gospodarczy z przełomu XVI-XVII wieku*, Włocławek 2001, s. 25, dokument 40.

⁸⁶ Idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 2, s. 29, dokument 91. Z innego z inwentarzy opracowanych przez S. Librowskiego wynika, że dokument z tego dnia miał być wystawiony w Wolborzu, zob. idem, *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku. Dział II. Dokumenty w kopiariuszach. T. 8. Kopiariusze gospodarcze z XVI–XVII wieku*, Włocławek 2001, s. 18–19, dokument 30.

⁸⁷ Idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 1, s. 41, dokument 173; zob. też idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 4, s. 56, dokument 196; idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 5, s. 85, dokument 289; idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 6, s. 75–76, dokument 248; idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 7, s. 69, dokument 196.

⁸⁸ Idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 6, s. 76, dokument 250. S. Librowski ten sam dokument w innym tomie inwentarza zamieścił pod datą 24 VIII 1424 r., zob. idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 5, s. 86, dokument 293.

⁸⁹ Idem, *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku. Dział II. Dokumenty w kopiariuszach. Tom 3. Kopiariusz i częściowo formularz wikariuszy gen. i oficjalów włocławskich przeważnie z drugiej ćwierci XVI wieku*, Włocławek 2000, s. 17, dokument 22.

⁹⁰ Idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 5, s. 90, dokument 307; idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 6, s. 80, dokument 263; idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 7, s. 70–71, dokument 202.

⁹¹ Idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 1, s. 43, dokument 183; idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 6, s. 80–81, dokument 264–265; idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 7, s. 71, dokument 203–204.

III

Kilka uwag i uzupełnień chciałbym zgłosić również do wydanego jako trzeci tom recenzowanej serii, itinerarium króla Aleksandra Jagiellończyka, opracowanego przez Krzysztofa Pietkiewicza. Książka ta dużo bardziej wiernie niż tom opracowany przez A. Gąsiorowskiego nawiązuje do tomu pierwszego autorstwa G. Rutkowskiej. W układzie pracy wśród zmian zauważamy w zasadzie jedynie dodanie tabeli przedstawiającej lata bizantyńskie i indykcje (s. 42), a obecne w dwóch pierwszych tomach streszczenie w języku niemieckim tym razem zastępuje streszczenie w języku rosyjskim (s. 213–217).

Przechodząc do uwag chciałbym rozpocząć od pewnych drobiazgów. Na s. 7 w wykazie skrótów znajdujemy odwołanie do Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie i zespołu archiwalnego nazwanego „Zbiór dokumentów pergaminowych i papierowych”. Mając za sobą kilkuletnią kwerendę w zasobie tamtejszego archiwum niemal z całą pewnością twierdzę, że zespołu archiwalnego o takiej nazwie tam nie ma. Poza tym pozostając przy wykazie skrótów, chyba niepotrzebnie w stosunku do niektórych wydawnictw źródłowych zastosowano nowe, różniące się od tych z poprzednich tomów⁹². Kilka potknięć zauważalnych jest również w opisach bibliograficznych⁹³.

Przechodząc do pozostałych uwag i uzupełnień, zauważyć należy, że K. Pietkiewicz, podobnie jak autorzy dwóch pierwszych tomów serii, zrezygnował z podawania sygnatur archiwalnych z berlińskiego Geheimes Sta-

⁹² Skrót „AktyCechWil”, został zastąpiony przez „ACW”, „AktyJZRossii” przez „AJZRosii”, „AktyLM” przez „ALM”, „Archiv-J” przez „ArchivJZR”, „Bel” przez „BeLEF”, „BUWarsz” przez „BUW”, a „SGKról” przez „SG”.

⁹³ Na s. 12 w tytule pracy X. Froelicha, wyraz „Graudenzer” błędnie został zapisany z małej litery. Na tej samej stronie niewłaściwie podano także nazwę serii, w ramach której jako trzeci tom ukazała się praca Ł. Gołębiowskiego (powinno być „Dzieje Polski...”, jest „Dziejów Polski...”). Na s. 23 błąd wkradł się do opisu bibliograficznego wydawnictwa źródłowego wydanego przez S. A. Srokę pt. „Dokumenty polskie z archiwów dawnego Królestwa Węgier” (jest „Dokumenty polskie z archiwum...”). Na tej samej stronie przez pomyłkę zapisano także błędny rok wydania piątego tomu „Sumariusza Metryki Koronnej” (jest 1009, powinno być 2009).

atsarchiv Preussischer Kulturbesitz. Nie jest to oczywiście duży błąd, kłóci się on jednak z przyjętą zasadą, że obok regestów miały być podawane także miejsca przechowywania i sygnatury oryginalnych źródeł. W pracy nie odnotowano poza tym wszystkich regestów. Brakuje np. odesłania do przechowywanych w Berlinie listów z 15 III 1503 roku⁹⁴ oraz 1 III 1506 roku⁹⁵, a także dokumentów wystawionych przez króla 4 III 1505 roku w Brześciu Litewskim⁹⁶ oraz 10 III 1506 roku w Lublinie⁹⁷. Poza tym list królewski z dnia 21 XII 1502 roku wysłany z Wilna⁹⁸ autor umieścił pod datą 22 grudnia, kolejny, również wysłany z Wilna 26 VI 1503 roku⁹⁹, pod datą 27 czerwca, natomiast list słany z Malborka 13 VI 1504 roku¹⁰⁰, pod datą 14 czerwca. W żadnym z tych przypadków nie sygnalizuje jednak swoich ewentualnych uwag co do datacji tych źródeł.

W niewystarczającym stopniu przeprowadzona została również kwerenda w zasobie Archiwum Diecezjalnego w Pelplinie. Na kartach książki K. Pietkiewicza nie znajdujemy bowiem informacji, że dokument Aleksandra Jagiellończyka wystawiony w Radomiu 26 V 1505 roku został powtórzony w dokumencie opata pelplińskiego Bartłomieja¹⁰¹, a także transumowany w 1514 roku przez kanonika warmińskiego Jerzego Delaua¹⁰². Dwa dokumenty króla Aleksandra zostały poza tym transumowane 6 VII 1526 roku przez Zygmunta Starego. To dyplomy królewskie wystawione 1 VI 1504 roku w Gdańsku¹⁰³ oraz 17 VI t.r. w Malborku¹⁰⁴.

⁹⁴ Zob. Regesta, P 1, vol. 2 (1455–1510), bearb. v. E. Joachim, W. Hubatsch, Göttingen 1950, nr 18757. Autor w przypisie 443 na s. 114 wspomina jedynie o dawnej sygnaturze archiwalnej. Obecna sygnatura to GStA PK, XX. HA, OBA, nr 18757.

⁹⁵ Zob. Regesta, P 1, vol. 2, nr 19093.

⁹⁶ Zob. Regesta, P 2, nr 3844. Autor, co prawda, cytuje ten dokument, ale pod datą 14 marca t.r. Datacja wyraźnie wskazuje jednak na 4 marca, brak poza tym jakichkolwiek uwag autora dotyczących kwestionowania tej daty.

⁹⁷ Zob. Regesta, P 2, nr 3856.

⁹⁸ Zob. Regesta, P 1, vol. 2, nr 18722.

⁹⁹ Ibidem, nr 18808.

¹⁰⁰ Ibidem, nr 18922.

¹⁰¹ Zob. ADP, Diplomata et epistolae, Biskupstwo, sygn. B 22.

¹⁰² Ibidem, sygn. B 24.

¹⁰³ Ibidem, Diplomata et epistolae, Kl. Kartuzów, k. 7r-8r.

¹⁰⁴ Ibidem, k. 8r-9r.

Autor nie wychwycił także wszystkich odpisów dokumentów króla Aleksandra przechowywanych w Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie, pomijając chociażby dyplom wystawiony przez monarchę 12 VII 1506 roku w Wilnie¹⁰⁵.

Na kartach książki K. Pietkiewicza nie odnajdujemy również odnośników do kilku dokumentów króla Aleksandra, które przechowywane są w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku w tamtejszych kopiariuszach¹⁰⁶. W jednym z nich, tzw. kopiariuszu ogólnym Drzewickiego, spotykamy dokumenty królewskie wystawione 19 IV 1502 roku w Krakowie¹⁰⁷ oraz 5 III 1506 roku w Lublinie¹⁰⁸. W dwóch innych kopiariuszach, pierwszym wykonanym w drugiej połowie XVI wieku oraz drugim wykonanym w trzecim ćwierćwieczu XVI wieku, znajdujemy kolejne dokumenty króla Aleksandra wystawione 3 II 1504 roku w Piotrkowie¹⁰⁹, 4 IV t.r. w Toruniu¹¹⁰, oraz 23 II¹¹¹ i 5 III 1506 roku w Lublinie¹¹². Dyplom króla Aleksandra wystawiony w Lublinie 5 III 1506 roku znajdujemy poza tym w tzw. kopiariuszu królewskim¹¹³.

W książce K. Pietkiewicza zabrakło także odwołania do regestu dokumentu królewskiego wydanego w Radomiu 22 IV 1505 roku, opublikowanego w „Aktach Stanów Prus Królewskich”¹¹⁴. W itinerarium udało

¹⁰⁵ Zob. AAWO, AB, D 65, fol. 104.

¹⁰⁶ Autor cytuje niektóre kopiariusze z Włocławka przywołując np. dokumenty datowane na dzień 4 IV 1504 r. (s. 137) i 23 II 1506 r. (s. 177).

¹⁰⁷ S. Librowski, *Inwentarz...*, Dział II, T. 1, s. 50, dokument 219.

¹⁰⁸ Ibidem, s. 51, dokument 222.

¹⁰⁹ Idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 5, s. 103, dokument 358; idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 6, s. 95, dokument 315.

¹¹⁰ Idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 5, s. 103, dokument 359; idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 6, s. 95, dokument 316 (ten dokument cytując bezpośrednio ze źródła autor przywołuje w swoim zestawieniu).

¹¹¹ Idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 5, s. 104, dokument 362; idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 6, s. 96, dokument 319 (ten dokument autor cytuje w swoim zestawieniu).

¹¹² Idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 5, s. 104, dokument 363; idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 6, s. 96–97, dokument 320.

¹¹³ Idem, *Inwentarz...*, Dział II, T. 7, s. 77–78, dokument 227.

¹¹⁴ *Akta Stanów Prus Królewskich*, t. 4, cz. 2, wyd. M. Biskup przy współpracy K. Górskiego, Toruń 1967, nr 212.

się wychwycić również kilka innych błędów. Na s. 47, powołując się na regest dokumentu z 23 XI 1493 roku, publikowany w 11 tomie „Hansisches Urkundenbuch”, błędnie podano numer tego regestu (424 zamiast 624). Podobny błąd dotyczy również regestu dokumentu z 1 III 1496 roku (s. 57), także publikowanego w tym wydawnictwie, gdzie znów podano błędny numer regestu (600 zamiast 924).

Podsumowując całość należy wyraźnie zaznaczyć, że uwagi i uzupełnienia zgłoszone w tym tekście nie mogą podważyć wartości tych bardzo cennych w mojej ocenie prac wykonanych przez G. Rutkowską, A. Gąsiorowskiego i K. Pietkiewicza. Badacze ci byli naturalnie świadomi tego, że w wyniku dalszych badań będzie możliwe uzupełnienie zaprezentowanych zestawień, dobrze jednak stało się, że zdecydowali się na opublikowanie wyników swych prac i podzielenie się nimi ze środowiskiem naukowym. Można oczywiście zastanawiać się, czy materiał przedstawiony przez nich dałoby się zaprezentować nieco bardziej czytelnie. Zestawienia, które przygotowali są bowiem bardziej repertoriami dokumentów niż klasycznymi itinerariami. Być może lepiej byłoby również, by prace te pozbawione były w tytule słowa „króla”. Ani bowiem Kazimierz Jagiellończyk nie był królem w latach 1440–1492, ani Aleksander w latach 1492–1506. Nie zmienia to jednak faktu, że cenne było zestawienie itinerariów, także z okresu ich władzy wielkoksiążęcej na Litwie. Zatytułowanie jednak prac jako „Itinerarium Kazimierza Jagiellończyka 1440–1492” i „Itinerarium Aleksandra Jagiellończyka 1492–1506”, bardziej odpowiadałoby prawdzie. Uważam również, że nietrafionym pomysłem było zamieszczenie w tomie pierwszym i trzecim map na kilku kolorowych stronach, zamiast rozkładanej mapy dołączonej do obu tomów. Wszystko to nadal nie zmienia jednak faktu, że prace te z pewnością przez długie lata będą punktem wyjścia i niezastąpioną pomocą przy opracowywaniu wszystkich możliwych tematów, zarówno tych dotyczących obszaru Królestwa Polskiego, jak również terenów sąsiednich, w okresie panowania wymienionych władców.